

RENÆSSANCESTUDIER I DAG

Forum for Renæssancestudiers 40 års jubilæumskonference
4. november 2024
Søndre Campus (Njalsgade), lokale 8B.3.33

Program

14.00-14.10: Velkomst v. Marianne PADE

14.10-15.10: Ordstyrer Marianne PADE

Gert SØRENSEN (KU): Lukrets og Machiavelli. Og begrebet Renæssance?

Pil DAHLERUP (KU): Naturbegrebet i Vergils *Ekloger*

Mads HEILSKOV (AU): En økomaterialistisk nytolkning af Donatello's krucifiks i Santa Croce

Maria Fabricius HANSEN (KU): Et kunstbegreb i opbrud: Nye aspekter af renæssancen i kunsthistorien

15.10-15.30: Pause

15.30-16.30: Ordstyrer Lene ØSTERMARK-JOHANSEN

Lene SCHØSLER (KU): Sproglige aspekter af renæssancestudier

Johann RAMMINGER (CDNL): Udviklingen af nylatinsk leksikografi fra begyndelsen til 2024

Marianne PADE (AU): Oversættelsesstudier – renæssancehumanismens latinske oversættelser af antik græsk litteratur

Karen SKOVGAARD-PETERSEN og Peter ZEEBERG (DSL): Digitale tekstudgivelser

16.30-16.45: Pause

16.45-17.45: Ordstyrer Johann RAMMINGER

Johnny F. LINDHOLM (KU): Lad fortiden lyde! Tanker efter en ny udgave af tidlig islandsk salmedigtning

Trine Arlund HASS (DSL): Den danske latinkulturs kvinder

Anders KIRK-BORGGGAARD (AU): Den nylatinske lejligheds litteratur set gennem pudsede briller

Lise HINDSBERG (KU): Renæssancestudier i krydsfeltet mellem billeder og musik

17.45-18: pause

18-18.45: Ordstyrer Maria Fabricius HANSEN

Sofus LANDBO (KU): Monologens matrice - En formalistisk tilgang til fragmentering i renæssancens grafik

Søren KASPERSEN (KU): Renæssancestudier i dag

Lene ØSTERMARK-JOHANSEN (KU): 'In the room the women come and go/Talking of Michelangelo': Michelangelo som hverdagskost i europæisk fin-de-siècle

18.45/19: Reception

*Konferencens arrangeres
i samarbejde med:*

CENTER FOR DANSK NYLATIN
CENTRE FOR DANISH NEO-LATIN

CDNL.DK

Abstracts

Anders Kirk BORGGAARD: Den nylatinske lejlighedslitteratur set gennem pudsede
briller

Lejlighedslitteraturen udgør en af de vel nok største genrer inden for renæssancens nylatinske produktion, men også en af de traditionelt mest negligerede. Den har været stemplet som ligegyldig, triviell, et produkt af mekanisk panegyrik – og værst af alt: uoriginal. Men det syn har heldigvis ændret sig, og ændrer sig stadig, takket være årtiers kollektive forsøg gradvist at pudse vore briller og derved give et skarpere indblik i renæssancens særlige (latinske) litterære æstetik, i litteraturens sociale rolle i og på tværs af tidens samfundsmæssige lag, og i de komplekse historiske og religiøse virkeligheder, der har dannet baggrunden for de litterære værkers tilblivelse. Alt sammen noget, der har medvirket til at forandre vores tilgang til denne rige genre og således banet vejen for en udforskning af et enormt kildemateriale. Med udgangspunkt i to nylatinske lejlighedsværker fra den danske reformationstid – et i prosa og et i poesi – vil jeg således forsøge at vise, hvordan det ændrede syn på lejlighedslitteraturen kan bidrage med ny og tværfaglig viden om renæssancens kultur, reformationens omvæltninger, og ikke mindst det litterære samfund, der oplevede og beskrev det hele.

Pil DAHLERUP: Naturbegrebet i Vergils *Ekloger*

I efteråret 2019 læste jeg for første gang Vergils *Ekloger* – og blev meget overrasket. I litteraturhistorierne havde jeg læst om glansbillede-natur, idealiserede hyrder og forklædte bymenneskers nostalgiske naturlængsel. Jeg fandt et komplekst naturbegreb, hvis omfang en nutidig økologisk bevidsthed må undre sig over, og jeg oplevede en litterær kvalitet, som ganske simpelt gjorde mig glad. I mit oplæg vil jeg koncentrere mig om Vergils realistiske beskrivelse af planter, dyr og mennesker, hans kreative fremstilling af den levende og medlevende natur, hans blik for menneskelige overgreb mod naturen, hans inspirationen fra Lucretius *Om verdens natur* og hans overordnede interesse for problemerne ved overgangen fra jæger- og samlerkultur til landbrugskultur. *Vergils hyrdeunivers repræsenterer ifølge min læsning denne overgangstid.* Som afslutning fortæller jeg om, hvad Vergils *Ekloger* har betydet for min opfattelse af renæssance-begrebet.

Den berømte aftenskildring, der afslutter *Første Ekloge*, skal afslutte dette Abstract:

Tityrus

Du kunne dog blive her i nat og hvile ud på et lege af grønt løv;
jeg har modne æbler, bløde kastanjer og masser af skøroft.

Og fra hustagene i det fjerne stiger røgen allerede op,
og skyggerne fra de høje bjerge bliver længere.

(Karens Glentes oversættelse, Multivers Klassiker, 2013, s. 44).

Maria Fabricius HANSEN: Et kunstbegreb i opbrud: Nye aspekter af renæssancen i kunsthistorien

I kunsthistorien har ”renæssancen” en helt enestående aura. Perioden har historisk været opfattet som et særegent højdepunkt af kunstnerisk genialitet. Navne som Leonardo da Vinci, Rafael og Michelangelo er alment kendt og beundret, og i den ældre fagtradition har det fornemste genstandsområde, man som kunsthistoriker kunne beskæftige sig med, været værker af disse kunstnere.

I løbet af de 40 år, Forum for Renæssancestudier har eksisteret, har vores kunstbegreb imidlertid ændret sig sideløbende med, at samtidskunsten har antaget nye former. Dette har bevirket, at vores blik på fortidens kunst også har forandret sig. Vi er i stigende grad blevet opmærksomme på, at fremhævelsen af enkeltpersoner og værdsættelsen af dem som kreative genier i høj grad hænger sammen med det 19.-20. århundredes individdyrkelse og fokus på originalitet. Nutidens material culture studies indebærer en interesse for de materialer, renæssancens kunst bestod af, og diverse teoretiske, kritiske tilgange til kulturstudier bidrager til at nedbryde eller omvende konventionelle hierarkier, både hvad angår genrer, medier, materialer og personer. I oplægget vil jeg præsentere nogle af de nye aspekter af renæssancens kunst, som nutidens kunstbegreb hjælper os til at blive opmærksomme på.

Trine Arlund HASS: Den danske latinkulturs kvinder

Marianne Alenius’ store og vigtige arbejde fra 1980erne og fremefter med at identificere latinkyndige danske kvinder og bringe dem frem i lyset bliver i kraft af vor tids fornyede interesse for køn og identitet genbesøgt og videreført fra adskillige sider. En af dem er projektet Dansk identitet og identiteter i Danmark 1500-1700: en undersøgelse af den latinske kulturarv. Her undersøger jeg, hvordan lærde kvinders identitet etableres i det nylatinske miljø, der er så intimt forbundet med en uddannelseskultur, som er for mænd. Med udgangspunkt i Birgitte Thotts milesten af en bedrift, oversættelsen af Senecas filosofiske korpus til dansk fra 1658, vil jeg give eksempler på, hvordan Thott iscenesættes som lærd og

som kvinde af sine – primært maskuline – kolleger. Køn er nemlig et konsekvent fokus i de latinske digte, som fejrer hende og hendes bedrift, og figurere både 'positivt' og 'negativt'. Et uafværgeligt problem i arbejdet med lærde kvindelige latinister er, at vi har meget lidt latinsk tekst fra deres hånd. Med Thott som udgangspunkt og udblik til andre, der gennembrød glasloftet, håber jeg sammen med de fremmødte ved Forums jubilæumskonference at kunne reflektere over, hvordan vi giver kvinderne plads i videnskabelige behandlinger af Danmarks latinske kulturarv.

Mads HEILSKOV: En økomaterialistisk nytolkning af Donatellos krucifiks i Santa Croce

Som påpeget af Tim Ingold har kunsthistorien i bred forstand haft et ensidigt fokus på kunstværket som færdigt objekt. Det er altså værkets funktions- og receptionshistorie, der primært har modtaget faglig opmærksomhed. Dette gælder også for værker tilskrevet Donato di Niccolò di Betto Bardi, bedre kendt som Donatello (ca. 1386-1466), og hans værksted. Donatellos polykromt bemalede trækrucifiks med bevægelige arme i Franciskanerkirken Santa Croce, fremstillet ca. 1405, er ingen undtagelse. Mens ældre forskning (med Giorgio Vasaris (1511-1574) fortællinger som underliggende motiv) har søgt at placere det som et tidligt (og inferiørt) værk i Donatellos oeuvre, har nyere forskning fokuseret på dets hellige præsens, animation og vækkelse af sanserne under religiøse handlinger. Forskningen har dermed forbigået de iboende betydningslag der potentielt - for billedhugger såvel som bruger og beskuer - var indlejret i råmaterialerne og deres forvandling under formgivningen såvel som i den efterfølgende kontinuerlige tilblivelsesproces i samspil med omgivelserne i stilhed, på trods af at detaljerede konserveringsrapporter muliggør en sådan undersøgelse. Denne præsentation vil fylde det forskningsmæssige tomrum gennem en økomaterialistisk nytolkning af Donatellos krucifiks' materielle sammensætning under dets kontinuerlige formgivning. Derved vil en gentolkning af krucifikset som en livsverden bestående af mange forskellige materielle agenter opnås

Lise Henriette HINDSBERG: Renæssancestudier i krydsfeltet mellem billeder og musik.

'There are no visual media' konstaterer billede – og medieteoritiker W. J. T. Mitchell, og med dette udsagn følger erkendelsen, at alle medier er multisensoriske (W. J. T. Mitchell, 'There are no Visual Media', *Journal of Visual Culture* 4:2, 2005). Repræsentationen af musikspillende engle i renæssancen er konventionelt blevet anskuet som symboler på den himmelske sfæres harmoni, men relationen mellem billede og musik viser sig ofte at være

langt mere kompleks, end det hidtil har været antaget. Ligesom stumfilmen i sin tid blev akkompagneret af levende musik, var også renæssancens albertavler alt andet end tyste objekter. Tonerne fra kirkekoret lød i albertavlernes umiddelbare nærhed, og selvom mediet har sine naturlige begrænsninger, var det ofte illusionen om det 'lydende' billede, der blev fremhævet som højden af livagtighed. I den henseende er det ikke uvæsentligt, at mange af albertavlerne er flyttet fra kirken og over på museet, hvor de udstilles i larmende stilhed, ligesom mange historiserede initialer i tidens løb er blevet fjernet fra de korbøger, de oprindeligt var tiltænkt. Præsentationen sætter fokus på, hvordan disse værker opererede i krydsfeltet mellem det visuelle og det auditive samt de tværfaglige tilgange, der fordres, hvis vi skal forstå deres funktion og beskuerens oplevelse af dem.

Søren KASPERSEN: Renæssancestudier i dag

Min tilgang til renæssancen har de senere år været fokuseret på studier i Michelangelo. Næppe nogen anden kunstner fra perioden har været genstand for flere publikationer end han. I en antologi fra 2016 – *Michelangelo in the New Millenium* – spørger William E. Wallace da også i forordet: "Why More Michelangelo?" Med udgangspunkt i en enkelt scene i Det sextinske Kapels loft vil mit svar være, at Michelangelo selvfølgelig stadig er dybt interessant på alle mulige måder, ikke mindst i lyset af nyere kunstteoretiske tilgange over for de mere traditionelle biografiske, stilistiske og ikonografisk-hermeneutiske analyser. Det handler om kropssproget og aflæsningen af det i sporet fra David Summers bog, *Michelangelo and the Language of Art* (1981), om relationen mellem kunstner og værk og repræsentationens karakter. I sidste instans angår det billedernes retorik og performativitet i forhold til betragterens bevidsthedshorisont, eller sagt på en anden måde relationen mellem stil og antropologi, forstået både filosofisk-religiøst og sociologisk.

Sofus LANDBO: Monologens matrice - En formalistisk tilgang til fragmentering i renæssancens grafik

I grafikken fra renæssancen (ca. 1470-1550), ser vi i mange tilfælde en løsrivelse af billeder fra deres kontekst. I dette paper vil jeg fokusere på en særlig motivisk form, der opstår i denne tid, og som jeg i mit ph.d.-projekt kalder for monologen. Monologen er en særlig motivform, hvor en enlig figur præsenteres uden for en narrativ kontekst, alene i et billede. Dette kan være figurer såsom Lucretia, Dido og Kleopatra, men det kan også være figurer der ikke umiddelbart lader sig ikonografisk bestemme. Disse monologer drejer sig om at skildre

en række formelle elementer såsom en ekspressiv krop, antikke elementer og landskab på en ny måde hellere end skildre et narrativ eller illustrere forbindelsen til et tekstligt forlæg.

I dette paper vil jeg præsentere, hvordan en formalistisk metode kan hjælpe med at etablere en meningsfuld karakteristik af grafikkens billedsprog i renæssancen. Dette er selvfølgelig en ældre metodisk tilgang, men jeg vil her argumentere for, hvordan den flugter med nyere forskning i, hvordan grafikken oplevedes i renæssancen.

Johnny F. LINDHOLM: Lad fortiden lyde! Tanker efter en ny udgave af tidlig islandsk salmedigtning

Tidligere på året udgav nogle kolleger og jeg i regi af Árni Magnússon-instituttet for islandske studier på Island en række salmer og sange (tekst og noder) af den islandske digter, Ólafur Jónsson á Söndum (omkr. 1560–1627) (*Söngbók séra Ólafs Jónssonar á Söndum*). Ólafur havde præstekaldet Sandar på Vestisland, hvor han, formentlig i 1600-tallets første kvartal, digtede og samlede en større samling af åndelig digtning, som den nye udgave giver et udvalg af. Samlingen består af to dele; en del med den kristne lære i poetisk form samt en del med mere blandet digtning, bestående af oversættelser og digte til den ene og den anden lejlighed. I renæssancetiden på Island repræsenterer Ólafur en lærde type, der mestrer fremmede sprog og er tydeligt retorisk dannet, men hans digtning er snævert åndelig. I dette oplæg vil jeg præsentere den nye udgave og den tendens inden for udgivelse af tekster fra det 16. og 17. århundrede, som den er repræsentant for med et sideblik til tidligere udgivelse og behandling i forskningen. Man kan i den forbindelse spørge, hvad der i mellemtiden har ændret sig i synet på fortiden? Eller i måden vi går til fortiden på? Og hvorfor bliver Ólafur Jónsson overhovedet udgivet netop nu?

Marianne PADE: Oversættelsesstudier – renæssancehumanismens latinske oversættelser af antik græsk litteratur

Det har længe været anerkendt at et vigtigt element i renæssancehumanismen var en opblomstring og reorientering af studiet af græsk; man har ligefrem talt om ‘the return of Greek to the West’. Dette medførte bl.a. en intensiv oversættervirksomhed, først og fremmest til periodens prestigesprog, latin. Værker af forfattere som Platon og Plutarch, Thukydid og Xenofon, Isokrates og Demosthenes blev for første gang tilgængelige for vestlige læsere, og nogle af de latinske oversættelser blev genoptrykt i flere hundrede år.

For 40 år siden var beskæftigelsen med denne store oversættelseslitteratur koncentreret om 'mapping': der var simpelthen behov for at finde ud af hvad der blev oversat, af hvem, til hvem, og hvor udbredte oversættelserne havde været i håndskrifter eller trykte udgaver. Det nok fornemste 'mapping'-projekt er *Catalogus Translationum et Commentariorum*.

I dag er man begyndt at studere oversættelserne som latinske tekster i deres egen ret, ligesom der er en voksende interesse for periodens oversættelsesteori. Med eksempler først og fremmest fra min egen forskning vil jeg vise hvordan Renæssancestudier i dag læser renæssanceoversættelser i lyset af periodens og i dialog med moderne oversættelsesteori, og hvordan man bruger digitale metoder til fx at sammenligne oversættelsernes ordforråd med formentlige latinske modeller eller til stylometriske analyser.

Johann RAMMINGER: Udviklingen af nylatinsk leksikografi fra begyndelsen til 2024

Nylatinsk leksikografi begyndte i 1973, da det belgiske tidsskrift *Humanistica Lovaniensia* for første gang publicerede det såkaldte "Instrumentum lexikographicum", et indeks over nylatinske ord. Uafhængigt heraf udarbejdede Renée Hoven sit *Lexique de la prose de la Renaissance*, som udkom i 1994 (22006). Jeg begyndte selv at arbejde på en materialesamling af nylatinske gloser i 1990erne, i 2003 kom *Neulateinische Wortliste* (NLW) for første gang online og omfatter nu 21.000 lemmata. NLW beskriver nylatin fra Petrarca til ca. 1700, både prosa og poesi, og jeg excerperer ord, der enten er nye eller sjældne i klassisk og middelalderligt latin, eller har fået en ny betydning. Nydannelserne kan afspejle udviklinger i f.eks. teknologi (bogtryk) eller ideologi (reformation), og jeg har derfor samlet en del lemmata i tematiske grupper om disse og andre emner, som såsom 'magi', 'oversættelse', 'den islamiske verden'. Andre nydannelser er resultat af sprogingterne ændringer, såsom *traducere*=at oversætte, I NLW kan man søge på både begyndelsen og slutningen af ord, hvilket viser typologier af sprogudvikling, dvs. populære ordtyper (pseudo-, semi-, -ista). Siden 2022 har jeg udviklet "Lemmatarium Neolatinum", en lemmatiseret konkordans af vigtige nylatinske tekster, som giver informationer om den del af nylatin, der ikke er repræsenteret i NLW.

Lene SCHØSLER: Sproglige aspekter af renæssancestudier

Af indlysende årsager er Renæssancestudier forankret i den klassiske latinske kultur og dens efterliv, på latin eller folkesprog. Det betyder faghistorisk, set ud fra en romansk filologs synsvinkel, at Renæssancestudier i høj grad fortsætter og udvikler den faglige klassiske filologiske tradition, der er karakteriseret ved høj grad af tværfaglighed. Det forekommer

mig, at man kan følge en udvikling inden for Renæssancestudier mod en større og større inddragelse af den voksende teoretisering, uden at tværfagligheden sættes over styr. I kraft af mit sproglige udgangspunkt, vil jeg koncentrere mig om at påvise denne positive udvikling inden for emner der relaterer sig til sproglige forhold. Den overordnede problemstilling angår brugen af latin og / eller folkesprog, samt hvilken slags latin og hvilken form for folkesprog. Denne problemstilling er grundlæggende for enhver sprogdiskussion i renæssancen, som det fremgår af adskillige publikationer fra Forum fra Renæssancestudier. Nogle af dem ligger i forlængelse af de traditionelle filologiske forskningsemner, fx leksikalske undersøgelser, men de fleste inddrager forskningsspørgsmål, der også har bevågenhed i den moderne lingvistik, og som med held inddrager moderne teoridannelser og metoder. Jeg vil ganske kort illustrere, fra min egen forskning, hvorledes man kan kombinere den brede, tværfaglige – filologiske – tilgang med moderne problemstillinger og metoder.

Karen SKOVGAARD-PETERSEN og Peter ZEEBERG: Digitale tekstudgivelser

I løbet af de sidste 20 år er digital tekstudgivelse på nettet blevet stadig mere udbredt. På Det Danske Sprog- og Litteraturselskab er der siden årtusindskiftet blevet lagt en række renæssancetekster på nettet i tekstkritiske og kommenterede udgaver, ofte ledsaget af faksimiler og, i de tilfælde hvor originalsproget ikke er dansk, med dansk eller engelsk oversættelse. Som eksempler kan nævnes: Christian 3.s danske Bibel, Musik og sprog i reformationstidens danske salmesang, Renæssancens sprog i Danmark, udvalgte latinske hyrdedigte, og fra den følgende periode den store værkudgave Ludvig Holbergs Skrifter. For tiden arbejdes der på netudgaver af Tycho Brahes værker, Thomas Bartolin d. ældres medicinske breve m.m.

Med udgangspunkt i disse udgaver vil vi gerne benytte Forum for Renæssancestudiers 40 års-jubilæum til at diskutere både de mange nye muligheder som digital tekstudgivelse tilbyder, og de ikke ubetydelige vanskeligheder der også følger med.

Der er endvidere tråde at trække mellem digitaliseringen og trykkekunstens gradvise etablering for 500 år siden. Afslutningsvis vil vi diskutere hvordan den moderne medierevolution har stimuleret forskning i renæssancens boghistorie og tekstudgivelse.

Gert SØRENSEN: Lukrets og Machiavelli. Og begrebet Renæssance?

Sammenstillingen af den romerske forfatter til *De rerum natura* og den florentinske kansler i årene 1498-1512 bekræfter et af periodens bærende træk, genopdagelsen af Antikken. Men dækker det, hvad der var på færde? Selv om vi i store træk mener at være enige om, hvad der

ligger i begrebet Renæssance og har været tilfredse med dets operationalitet, så er det upræcist og forsimplende, hvad mange allerede har påpeget, når den tidsperiode, vi forbinder med Renæssancen, har så mange kulturlag, der ikke uden videre falder inden for begrebet men lægger sig til rette i historiens anonyme *longue durée*. Tilbage er så eksempelvis et forfatterskab som Machiavellis, et stykke elitekultur, der her i dette konkrete tilfælde gør brug af en længe glemt for ikke at sige undertrykt tænkning og skitserer en verdensanskuelse, hvis videre perspektiver måtte udfordre Kirken og derfor hurtigt blev blokeret og misfortolket, efterhånden som Modreformationen satte ind. Begrebet Renæssance tilhører givet en anden historie med andre forventninger end den komplekse geopolitiske og geokulturelle periode, det senere blev sat i verden for at konceptualisere. Se også min “Lukrets og Machiavelli: Materialismens førsokratiske spor?” (2024), i *Paradoks. Tidsskrift for filosofi og teori*.

Lene ØSTERMARK-JOHANSEN: ‘In the room the women come and go/Talking of Michelangelo’: Michelangelo som hverdagskost i europæisk fin-de-siècle

Den modernistiske digter T. S. Eliot anvendte refrænet ‘In the room the women come and go/Talking of Michelangelo’ i et af sine første digte, ‘The Love Song of J. Alfred Prufrock’ (1915). Romantikens store kunstneriske geni bliver således gjort til løst samtaleemne for et udefineret kollektiv af kvinder, og man spekulerer uværgerligt på, hvad der mon er at sige om Michelangelo fra et feminint perspektiv. I 1913 lader suffragetten Christabel Pankhurst sig fotografere som Michelangelos oprørske slave i Paris, og i begyndelsen af 1920’erne flytter den italienske digter Gabriele d’Annunzio ind i kunsthistorikeren Henry Thodes villa ved Gardasøen og begynder at omgive sig med to-og tre-dimensionelle reproduktioner af Michelangelos værker ud fra en betragtning om, at han selv er en direkte arvtager af Michelangelos store Renæssanceånd. Den dansk-gifte Thode døde i København i 1920 og var med hovedværket *Michelangelo und das Ende der Renaissance* (1902-3) medvirkende til at forbinde Firenzes store kunstneriske geni med afslutningen af Renæssancen, ideer der allerede i midten af 1800-tallet var blevet fremsat af den engelske kunsthistoriker John Ruskin. I mit oplæg vil jeg gerne se på, hvorledes Michelangelo som fænomen, som repræsentant for Renæssancen, anvendes æstetisk, politisk og kunsthistorisk på et tidspunkt hvor europæisk kultur er i opbrud og hvor individopfattelsen på mange måder er flydende.

Peter ZEEBERG, se Karen SKOVGAARD-PETERSEN